

2. ВОЄННІ ДІЇ У ХОДІ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ВІЙСЬКАМИ ГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ (22.06.41–27.07.42)

2.1. Прикордонна битва (22.06.41–6.07.41)

У передсвітанкову пору 22 червня 1941 р. світ ще не знав про початок найкривавішої з усіх воєн, а на українських теренах уже лилася кров. Бомбардувальники люфтваффе завдали ударів по Житомиру, Києву, Одесі, Севастополю та інших містах. Загальна глибина дій авіації сягала 300–400 км.

У перший день війни відповідно до указу президії Верховної Ради СРСР «Про воєнний стан» на всій території УРСР запроваджувався правовий режим воєнного стану, функції органів державної адміністрації з організації оборони передавалися військовій владі. З 23 червня оголошувалася мобілізація.

У результаті хибної оцінки обстановки головна військова рада 22 червня віддала директиви № 2 та № 3, які вимагали наступальних дій. Військам Південно-Західного фронту було наказано силами 5-ї і 6-ї армій, не менше п'яти механізованих корпусів, і всією авіацією фронту за підтримки авіації головного командування завдати ударів на Люблін по напрямках, що сходяться, оточити і знищити наступаюче угруповання противника і до кінця дня 24 червня опанувати районом Любліна. 9-а армія одержала завдання прикривати державний кордон у своїй смузі і не допускати вторгнення противника на радянську територію¹⁸. У дію приводився механізм стратегічної наступальної операції, проте реалізувати заплановане не вдалося. Зустрічна битва, яка розгорнулась у прикордонних областях, була цілковито програна радянською стороною. Проте війська Південно-Західного фронту, маючи найбільшу чисельно-якісну перевагу над противником на всьому радянсько-німецькому фронті, вчинили найзапекліший опір. Тут не допустили оточення та розгрому основних сил, як це сталося на Західному фронті. Війська Південно-Західного фронту вели кровопролитні бої з головними силами групи армій «Південь». Контрудари 15-го і 8-го механі-

зованих корпусів у районі Бродів зупинили противника і полегшили відхід 6-ї, 26-ї і 12-ї армій зі Львівсько-Перемишлянського виступу. 25 червня в районі Рівного завдали контрударів по противнику 9-ї і 19-ї механізовані корпуси, що затримало його на рівненському напрямі до 7 липня¹⁹.

Для керівництва збройними силами СРСР у воєнний час рішенням ЦК ВКП(б) і уряду 23 червня було створено Ставку Головного Командування під головуванням маршала С. Тимошенка. 30 червня 1941 р. спільною постановою президії Верховної Ради СРСР, РНК СРСР і ЦК ВКП(б) був створений Державний комітет оборони, в якому зосереджувалася вся повнота влади у країні²⁰.

25 червня головне командування радянських збройних сил переконалося, що війська першого стратегічного ешелону не зможуть зупинити просування противника й, тим більше, завдати відповідного удару та перенести бойові дії на ворожу територію. Життя поставило нове завдання — шляхом проведення оборонних операцій знекровити ворога та створити умови для контрнаступу. 26 червня командувач Південно-Західного фронту отримав директиву на підготовку оборони по рубежу старого державного кордону. Організований відхід військ загальновійськових армій на вказаний рубіж мали забезпечити контрудари механізованих корпусів по головному ударному угрупованню групи армій «Південь». Ураховуючи більш стійке становище на південно-західному напрямі і катастрофічне на західному 19-а й 16-а армії другого стратегічного ешелону, які завершували розгортання на території України, були перекинуті в Білорусію.

30 червня на основі директиви Ставки був відданий бойовий наказ командуючого військами Південно-Західного фронту № 0027²¹ про організований відхід військ із метою підготовки і здійснення з 9 липня оборони по рубежу укріпрайонів старого держкордону. Проміжну лінію відходу Сарни — Острог — Чортків — Коломия — Берегомет було наказано утримувати до 6 липня. З цього ж часу мав розпочатися відхід правого крила Південного фронту на рубіж р. Дністер²².

У той час, як на напрямку головного удару противника прикордонна битва завершувалася, у смузі Південного фронту ру-

мунські війська, що очікували завершення розгортання німецької 11-ї армії, вели розвідку боєм із метою захоплення плацдармів на східному березі р. Прут. Відсутність тут у червні великомасштабних бойових дій дозволила радянському командуванню підготуватися до відбиття вторгнення головних сил, зустрівши наступ, що розпочався 2 липня, більш організовано. Головний удар противника, який наступав у загальному напрямку на Могилів-Подільський і Жмеринку, прийняла на себе 9-а армія. 3 липня противнику вдалося захопити плацдарми на лівому березі р. Прут у районі Ясс, звідки він розгорнув наступ на північний схід і за шість днів просунувся на 60 км. Темп і глибина наступу німецьких і румунських військ на моголів-подільському напрямку в порівнянні з іншими ділянками фронту були невисокими²³.

Проте становище військ Південно-Західного та Південного фронтів значно погіршилося. Відсутність взаємодії між військами 5-ї й 6-ї армій послабила стик між ними. Противник кинув у напрямку на Острог два моторизованих корпуси. Спроба командування Південно-Західного фронту прикрити цей напрямок силами двох дивізій 7-го стрілецького корпусу, перегрупованого з Південного фронту, запізнилася і була невдалою. Військам Південно-Західного фронту реалізувати задум на відхід та організацію оборонної операції по лінії старого кордону в повній мірі не вдалось. Німецькі сили, продовжуючи завдавати головного удару у напрямку Рівне — Житомир — Київ і Тарнопіль — Проскурів — Вінниця, з 1 по 9 липня здолали опір радянських військ у Шепетівському, Ізяславському, Старокосятинівському, Проскурівському УР першої смуги та Новоград-Волинському УР другої смуги. До 9 липня з'єднання та частини Південно-Західного фронту відступили на рубіж: Коростенський УР, на схід від Житомира і Бердичева, Остропільський, Летичівський, Кам'янець-Подільський укріпрайони. Війська правого крила Південного фронту до цього часу вели оборонні дії на фронті Кам'янець-Подільський — Могилів-Подільський — західніше Кишинева. Лівofлангові дивізії 9-ї армії, взаємодіючи з Дунайською військовою флотилією, продовжували оборону рубежів по рр. Прут і Дунай²⁴.

Радянські війська боролися в умовах, коли німецьке командування захопило ініціативу, а авіація противника панувала в повітрі. У таких умовах управляти військами було неймовірно складно. Наслідком прикордонної битви став відхід військ Південно-Західного фронту на глибину до 250–300 км. РСЧА, маючи кількісну та якісну перевагу, не змогла зупинити вторгнення, розгромити ударні угруповання противника, перенісши бойові дії на його територію — вона зазнала поразки й залишила Західну Україну. Передові загони німецьких військ 11 липня вийшли на підступи до Києва. Втрати радянської сторони у прикордонній битві на території Західної України становили: безповоротні — понад 172 тис. чол., санітарні — близько 70 тис. чол., середньодобові — більше 16 тис. чол.²⁵ Крім того, було втрачено 4381 танк, 5806 гармат і мінометів, 1218 бойових літаків. І все-таки задум противника оточити та знищити головні сили Південно-Західного фронту був зірваний. Завдання, що визначалися планом «Барбаросса» перед групою армій «Південь», повною мірою виконані не були. Подальші події на фронті засвідчать крах сподівань Гітлера на перемогу у блискавичній війні проти СРСР²⁶.

2.2. Оборонні операції (бойові дії) військ Південно-Західного напрямку на території Правобережної України (10.07.41 — кінець серпня 1941)

Із метою покращення управління військами 9 липня було створене управління Південно-Західного напрямку, якому підпорядкували Південно-Західний та Південний фронти. Головнокомандувачем Південно-Західного напрямку став маршал С. Будьонний, членом військової ради — М. Хрущов.

На Південно-Західному напрямі, на відміну від Західного, до 10 липня гітлерівському командуванню розгромити основні сили радянських військ не вдалось. Якщо на території Білорусії у цей час було повністю розбито 24 радянські дивізії, то в Україні — всього 4. Проте ситуація залишалась складною, стабільного фронту оборони не було. У смузі Південно-Західного фронту діяли 6-а, 17-а армії і 1-а танкова група противника. Проти Південного фронту наступали 11-а німецька, 3-я і 4-а румунські